

POSESORSKÉ A PROVENIENČNÉ ZNAČKY – ZÁKLAD VÝSKUMU A REKONŠTRUKCIE HISTORICKÝCH KNIŽNÍC¹

Klára Komorová

Ownership and Provenance Marks – the Bases for the Research and Reconstructions of Historical Libraries

Abstract: Research of ownership marks in preserved libraries from both private and institutional book collections is a long-term process. It requires deep historical, cultural, ecclesiastical and literary knowledge to make it possible to reconstruct the given libraries. The article draws attention to research problems encountered in the reconstruction of historical libraries, the methodology of the research of ownership and provenance marks, especially based on extant handwritten catalogues or lists of books in probate inventories. The next part presents rare Humanist libraries of the 16th and 17th centuries that existed in Slovakia and played an important role in the historical process of Hungary in the cultural, ecclesiastical and political life of the land. They include for instance the libraries of Johannes Derscham, Johannes Sambucus, Zacharias Mossovius, Georgius Turzo, Melchior Krupek and others. The concluding part of the article states that reconstructions of earlier book collections are essential research projects within the history of book culture not only in Slovakia but also in the entire Central European area.

Keywords: Owners of libraries in Slovakia – Research and their reconstruction – Johannes Derscham – Johannes Sambucus – Zacharias Mossovius – Georgius Turzo – Melchior Krupek – City Library of Bardejov – The Library of the Revai Family – 16th–17th centuries.

Pri spracovávaní starých tlačí jedným zo základných momentov je registrácia a popis vlastníckych údajov nachádzajúcich sa v tlači. Tieto môžu byť vo forme rukopisných zápisov, exlibrisov, supralibrosov a pod. Ich následným výskumom sa môžeme dopátrať k existencii roztratených a zabudnutých súkromných i inštitucionálnych knižníc, resp. na základe starších zachovaných katalógov knižníc k ich rekonštrukcii. V príspevku sa budeme venovať postupu pri výskume provenienčných a posesorských značiek a uvedieme príklady o existencii historických knižníc významných vlastníkov so slovacikálnymi vzťahmi.

Stanoviť metodiku výskumu knižnej proveniencie je pomerne zložitý problém, nakoľko skúmanie rôznych vlastníckych značiek majiteľov, ktoré sa nachádzajú v knihách, si vyžaduje osobité prístupy. Najjednoduchší metodický postup výskumu knižnej proveniencie sú vlastnícke, posesorské rukopisné zápisy, resp. tlačené exlibrisy. Výskum tlačených exlibrisov v príspevku je predstavený pri knižnici Jána Derschama. Na základe znalosti o charaktere rukopisu vlastníka môžeme výskum sledovať vo vzťahu k tejto skutočnosti. Mnohokrát sa v tlači nezachoval samotný autograf majiteľa knihy, avšak len jeho prípis, marginálne poznámky, príp. často používané zápisy, s ktorými sme sa už stretli v predchádzajúcich knihách z knižnice majiteľa. Tieto nám poskytujú základné znalosti o existujúcej knižnici a nás nasmerujú vo výskume k majiteľovi zbierky. Takou je napr. knižnica Zachariáša Mošovského, o ktorej sa zmiňuje v ďalšej časti nášho príspevku. Metodika rekonštrukcie knižných zbierok minulosti na základe charakte-

ristických signatúrnych značení v knihách si vyžaduje osobitý postup zameraný na uloženie zbierok, na výskume dobových dokumentov, dobových katalógov, ktoré môžu poskytovať podklady pre následnú rekonštrukciu knižných zbierok. Mnohé knižné zbierky, ktoré sa zachovali na Slovensku, mohli byť rekonštruované práve na ich základe, pretože knihy z nich boli signované charakteristickými značkami proveniencie danej zbierky. Zároveň na väzbách supralibrosov predstavujú základný prameň pre výskum proveniencií. Metodika výskumu supralibrosov, ktoré sú vo forme heraldického zobrazenia doplnené len iniciálkami majiteľa, nastoľuje ďalší problém. Výskum heraldických iniciálových supralibrosov si vyžaduje hlboké znalosti doby, v ktorej vlastník zbierky žil, o jeho osobe, jeho aktívnom pôsobení a jeho vzťahu ku knižnej kultúre, ktorá sa prejavila v budovaní vlastných knižných zbierok. Pri metodickom postupe výskumu tejto vlastníckej značky pomáhajú najmä archívne dokumenty, ktoré uchovávajú dokumenty nielen k osobe vlastníka, ale častokrát rukopisné katalógy, zoznamy a pozostalostné súpisy knižníc. Ako príklad uvádzame knižnicu uhorského palatína Juraja Turza. Výskum posesorstva na základe heraldických supralibrosov obsahujúce celé meno majiteľa zbierky je knižnica Melchiora Krupeka. Metodický postup takéhoto výskumu je založený na skúmaní kníh de visu a rekonštrukcia knižnice si vyžaduje znalosti o súčasnom uložení kníh, resp. o ich premiestňovaní v minulosti do rôznych súkromných, resp. inštitucionálnych knižných zbierok. Výsledky výskumu posesorských a provenienčných značiek v knihách

¹ Tento článok vznikol s podporou projektu „Pamäť Slovenska – Národné centrum excelentnosti výskumu, ochrany a sprístupňovania kultúrneho a vedeckého dedičstva“ (ITMS:26220120061) v rámci OP Výskum a vývoj spolufinancovaný zo zdrojov Európskeho fondu regionálneho rozvoja.

z rôznych súkromných a inštitucionálnych knižných zbierok predstavujú nielen základ pre rekonštrukciu týchto knižníc, ale tiež ako prezentačný materiál pri príprave výstav, pri ochrane knižničných celkov a základ pre monografické spracovanie danej tematiky, ktorá je významnou súčasťou dejín knižnej kultúry toho-ktorého národa.

V ďalšej časti nášho príspevku predstavíme niektoré významnejšie knižné zbierky, ktoré sa budovali, resp. zachovali na území Slovenska a upozorníme na metodické postupy výskumu pri ich rekonštrukcii.

Ako prvého by sme spomenuli banského odborníka, humanistického vzdelanca, historika a oduševneného bibliofila Jána Derschwama (1494–1567)² pochádzajúceho zo severočeského Mostu. Po štúdiách na univerzite vo Viedni a v Lipsku v rokoch 1514–1517 sa stal sekretárom bratislavského prepošta Girolama Balba a striedavo sa zdržiaval v Budíne a Bratislave. V roku 1517 vstúpil do služieb Juraja a Alexia Turza a v rokoch 1520–1549 pôsobil ako faktor turzovsko-fuggerovského mediarskeho podniku v Banskej Bystrici. Počas jeho účinkovanie v podniku spoločnosť dosahovala mimoriadne úspechy a výsledky. Jeho aktivity v tejto oblasti dokladajú vlastné memoáre napísané roku 1563, ktoré objavil v augsburskom rodovom archíve Fuggerovcov koncom 18. storočia Johann Christian von Engel a publikoval ich roku 1797.³ Záujem o Derschwama prejavili i odborníci z oblasti histórii a etnológie po objavení ďalšieho rukopisu – Derschwamov cestopisný denník z rokov 1553–1555 do Konštantinopolu a Malej Ázie. Derschwam sa pripojil pravdepodobne ako súkromná osoba k posolstvu uhorského panovníka ku tureckému sultánovi Sulejmanovi II. Počas tejto cesty sa Derschwam venoval tiež zbieraniu a odpisovaniu rôznych nápisov po tureckej ríši. Tento cestopis publikoval roku 1923 marburský bádateľ Franz Babinger.⁴ Z pohľadu dejín knižnej kultúry najväčšiu pozornosť vyvolal životopis Jána Derschwama, ktorý sa nachádzal v úvode jeho itinerára. Z neho vyplynulo, že Derschwam počas svojho pôsobenia v Banskej Bystrici si vybudoval mimoriadne vzácnu súkromnú knižnicu. Táto sa po jeho smrti roku 1569 od jeho dediča Mareka Derschwama dostala do viedenskej dvorskej knižnice – *Bibliotheca Palatina Vindobonensis*. Prvú zmienku o tomto fakte uverejnil Ignaz Franz Mosel roku 1835.⁵ Knižná zbierka Jána Derschwama sa na základe tejto skutočnosti zachovala v celku a nebola roztrúsená po viacerých knižniciach ako mnohé iné súkromné a inštitucionálne fondy. Knihy z knižnice Jána Derschwama boli opatrené vlepými heraldickými exlibrismi, z ktorých sú známe štyri varianty. Ide o anonymné drevorezy, pravdepodobne

nemeckej proveniencie. Druhý a štvrtý variant je doplnený textom *Ioannes Derschwam De Hradiczin*, čím je zdôraznená príslušnosť majiteľa k šľachtickému stavu, k rodovému majetku na Morave.⁶ Spolu s knižnicou sa do Viedne dostal aj Derschwamom vyhotovený inventár v roku 1552 – *Inventarium Librorum Ioan. Derschwam MDLII*. Po príchode kníh do cisárskej knižnice bol v roku 1575 vypracovaný katalóg knižnice bibliotekármi viedenskej cisárskej knižnice Helfrichom Guttom a Hugom Blotiom *Catalogus librorum Ioannis Derschwammii, ita ut mense Julio 1575. a Mag. D. D. Helfrico Gutt et Hugone Blotio recensione facta, fuit inventus*. Pôvodne katalóg obsahoval 346 strán. V 671 záznamoch je registrovaných 1 162 samostatne vydaných diel – inkunábul a tlačí 16. storočia. Záznamy o jednotlivých tlačiach sú radené v štyroch skupinách podľa formátu tlače – *folio, quarto, octavo, sedecimo*. Základná štruktúra popisu obsahuje meno autora, názov diela, potom nasledujú impresorské údaje – miesto vydania, rok a kde katalogizátor vedel identifikovať tlačiaru, je uvedený napr. formulkou – *per Heruagium, per Seb. Gryphium*. Chýba rozsah strán. Najväčší počet diel pochádzal z nemeckých (364) a švajčiarskych (328) tlačiarň, pri čom sú zastúpení najpoprednejšie európske officíny. V knižnici sa nachádzalo 23 inkunábul a 44 tlačí vydaných roku 1500. Pre zaujímavosť v knižnici boli aj dve tlače uhorskej tlačiarenskej proveniencie. Obsahové zloženie knižnice zodpovedá základným požiadavkám doby humanizmu, zastúpené sú takmer všetky vedné odbory. V knižnici boli tlačené i rukopisné diela antiky a stredoveku, najmä však renesancie. Diela rímskych básnikov až po najnovšie práce súdobých autorov prírodných vied a matematiky, náuka o zemi, práce historické, v mnohých sú Derschwamove vlastnoručné poznámky, ktoré odzrkadľujú jeho osobné názory a skúsenosti. Najviac kníh bolo v latinčine, potom je zastúpená gréčtina, nemčina, taliančina i málo diel v maďarčine.⁷ Väčšina kníh z Derschwamovej knižnice, ako sme už vyššie spomenuli, sa dostala do cisárskej dvorskej knižnice vo Viedni. V súčasnej dobe sú súčasťou fondu Österreichische Nationalbibliothek. V rámci heuristiky v knižnici bratislavskej kapituly, ktorá je deponovaná v Slovenskom národnom archíve v Bratislave, sme objavili jednu tlač zo 16. storočia opatrenú vlepými exlibrisom Jána Derschwama. Tak môžeme konštatovať, že i napriek tomu, že knižnica na základe kúpno-predajnej zmluvy zakotvila na jednom mieste, i tak sa stalo, že nastal únik niektorých vzácných častí knižnice.

Z pohľadu výskumu posesorských záznamov je potrebné spomenúť jedného z najvýznamnejších uhorských humanistov, poprednej humanistickej osobnosti európskeho

² *Slovenský biografický slovník (od roku 833 do roku 1990)*. Martin: Matica slovenská, 1986, s. 465–466; BERLÁSZ, Jenő. Derschwam János könyvtára. A hazai humanizmus történetéhez. *Magyar Könyvszemle*, 1963, roč. 79, č. 4, s. 301–316; 1964, roč. 80, č. 1, s. 1–32; FAUST, Ovidius. Prvý muzeológ a zberateľ starožitností na Slovensku. Život a dielo Jána Derschwama z Hradicína. *Sborník krajského múzea v Trnave*, 1955, roč. 1, č. 1, s. 27–35; KÜHNDEL, Ján. Ján Derschwam, vzdelaný faktor Fuggerovcov na Slovensku. In *Historické štúdie*, 1955, roč. 1, s. 168–187.

³ ENGEL, Johann Christian von. *Geschichte des Ungarischen Reichs. I. Theil*. Halle, 1797. (Allgemeine Welthistorie 49. Theil.) Memoáre Derschwama pod názvom: *Extract aus der Beschreibung des Mitternhauss, in Neusohl gelegen, durch Hansen Turnschwamb, der Herrn Fugger gewesen Factorem daselbst, samt anderm, was sich in der Krön Hungern zugetragen, geschrieben im Ein Thaussend Fünfhundert drey und sechzigste Jahr*, s. 190–209.

⁴ BABINGER, Franz. *Hans Derschwam's Tagebuch einer Reise nach Konstantinopel und Kleinasien (1553/55)*. München – Leipzig, 1923.

⁵ MOSEL, Ignaz Franz. *Geschichte der Kaiserl. Königl. Hof Bibliothek zu Wien*. Wien, 1835.

⁶ JANKOVIČ, Lubomír. *Exlibris a supralibros na Slovensku v 16.–19. storočí*. Martin: Matica slovenská 2004, s. 57–60.

⁷ VLACHOVIČ, Jozef. Ján Derschwam 1494–1567. (Z Dejín humanizmu na Slovensku). *Vlastivedný časopis*, 1976, roč. 25, č. 2, s. 80–84.

formátu – trnavského rodáka Jána Sambuca (1531–1584).⁸ Ján Sambucus spolupracoval s významnými európskymi humanistami, zaslúžil sa o vydávanie diel antických autorov, tiež historických prác Petra Ranzana a Antonia Bonfiniho. Ako básnik vydal dve básnické zbierky *Poemata* a *Emblemata*. Jeho literárne a vedecké záujmy, i dielo, malo nadnárodný univerzálny charakter. Ján Sambucus, ktorý sa po štúdiách v roku 1564 usadil vo Viedni, sa stal v roku 1565 dvorným historiografom. Ašpiroval na pozíciu prefekta dvorskej knižnice vo Viedni, ča sa mu však nespĺnilo. Úzko spolupracoval s Konradom Gesnerom, zakladateľom modernej bibliografie, ktorému posielal zoznamy svojich diel. Poslednú bibliografiu vlastných diel Ján Sambucus spracoval roku 1583 pod názvom *Catalogus librorum*.⁹ Je to jednodielová tlač fóliového formátu potlačená na jednej strane. Na tlačí chýba impresum, končí podpisom Sambuca, ktorý je datovaný *dd. 8. Kal: April: Anno 1583. Vienn*: Tlačiarom je pravdepodobne viedenský Leonhard Nassinger. Nachádzame tu 45 záznamov o rôznych dielach, na vydaní ktorých sa Sambucus podieľal. Do dejín knižnej kultúry Uhorska a Slovenska sa zapísal ako oduševnený bibliofil, zhromaždil veľkú knižnú zbierku. Jeho knižnica bola známa takmer v celej Európe. Ján Sambucus bol najvýznamnejším zberateľom rukopisných a tlačených kníh na Slovensku v danom období. Je preto ťažko predstaviteľné, že by si nebol počas života vyhotovil katalóg svojej knižnice. Nateraz môžeme len konštatovať, že sa nám doteraz nepodarilo nájsť Sambucov vlastný katalóg. O Sambucovej knižnici, ktorá sa po jeho smrti 13. apríla 1587 dostala do viedenskej dvorskej knižnici, vieme na základe rukopisného zoznamu, ktorý po príchode kníh spracoval Hugo Blotius s názvom *Bibliothecae Clariss. Viri Io. Sambuci Catalogvs. Librorum*. Tento katalóg registruje celkovo 2 218 bibliografických pozícií. V monografii Pála Gulyása, ktorý publikoval zoznam Sambucovej knižnice,¹⁰ sa prezentuje 3 163 tlačí v 3 327 zväzkoch a 205 rukopisov. Pomerne podrobnú tematickú, jazykovú, chronologickú analýzu knižnice nachádzame u Antona Vantúch,¹¹ čo nám zároveň dokladuje, že najväčší prírastok do knižnice pochádzal z Benátok, Bazileja a Paríža.

K významným predstaviteľom cirkevného, kultúrneho a politického života 16. storočia v Uhorsku, resp. na Slovensku patrí Zachariáš Mošovský (1542–1587),¹² ktorý pochádzal z Turca z Mošoviec. Posledné roky svojho života strávil v Nitre ako nitriansky biskup (1582–1587) a župan Nitrianskej stolice. Vlastnil na danú dobu mimoriadne vzácnu a bohatú humanisticko-renesančnú knižnicu. Testamentom, ktorý bol spísaný 7. júla 1587¹³ na Nitrianskom hrade, venoval celú knižnicu vzdelanému doktorovi práva Andrejovi Kečkěšovi, manželovi svojej netere Zuzany. Doslovný odpis Mošovského testamentu publikoval roku 1926 Béla Iványi¹⁴ a roku 2009 bol publikovaný na Slovensku v monografii o Mošovského knižnici od autorky tejto štúdie.¹⁵ V Magyar Országos Levéltár v Budapešti sa uchováva inventár jeho majetku a knižnice, ktorý bol spísaný v dňoch 1.–9. augusta 1587.¹⁶ O vzácnosti jeho knižnice vedela aj uhorská dvorská kancelária, čo napr. potvrdzuje korešpodencia komory s arcikniežat'om Ernestom ohľadne ohodnotenia knižnice Mošovského. Celý inventár knižnice obsahoval 936 kníh, kódexov, rukopisov, tiež glóbusy, rôzne obrazy významných uhorských osobností. Knižnica Zachariáša Mošovského na základe dedičského konania, ako sme už vyššie spomenuli, prešla k Andrejovi Kečkěšovi, po ktorom ju zdedil jeho syn Ján Kečkěš. Po smrti Jána Kečkěša, ktorý pôsobil ako správca knižnice jezuitského kolégia v Bratislave, sa väčšina kníh dostala do bratislavskej jezuitskej knižnice. V 18. storočí v rámci abolície rádov sa jezuitské knižnice presunuli do Budína a v súčasnej dobe sa mnohé nachádzajú v Univerzitetnej knižnici v Budapešti. Knižnica Zachariáša Mošovského sa nezachovala na jednom mieste ako vyššie menované knižnice Jána Derschwama a Jána Sambuca, ale osud kníh bol zložitý. Zachariáš Mošovský si pomerne dôsledne označoval svoje knihy rukopisnými exlibrismi, resp. supralibrosmi – *Z M E V – Zacharias Mossovius Episcopus Vacienensis* a *Z M E N – Zacharias Mossovius Episcopus Nitriensis*.¹⁷ Mošovský si svoju knižnicu, na čo vynakladal obrovské sumy, nebudoval len pre svoju potrebu, ale pre okruh humanistov, ktorých združoval okolo seba. Toho dokladom sú zápisky o kúpe knihy, kde je často

⁸ *Slovenský biografický slovník (od roku 833 do roku 1990)*. V. zväzok R – Š. Martin: Matica slovenská, 1992, s. 174–175; KUZMÍK, Jozef. Zoznamy a katalógy knižných zbierok a počiatky bibliografie na Slovensku. In *Knižná kultúra na Slovensku v stredoveku a renesancii*. Martin: Matica slovenská, 1987, s. 209–210.

⁹ BORSA, Gedeon – WALSH, James E. Eine gedruckte Selbstbibliographie von Johannes Sambucus. *Magyar Könyvszemle*, 1965, roč. 81, č. 2, s. 128–133.

¹⁰ GULYÁS, Pál. *A Zsámbooky-Könyvtár katalógusa (1587)*. Szeged: Scriptorum KFT, 1992.

¹¹ VANTÚCH, Anton. *Ján Sambucus. Život a dielo renesančného učenca*. Bratislava: Veda, 1975, s. 216–223.

¹² *Slovenský biografický slovník (od roku 833 do roku 1990)*. IV. zväzok M – Q. Martin: Matica slovenská, 1990, s. 225; FERENCZY, Jakab – DANIELIK, József. *Magyar írók*. Pest, 1858, s. 330; SZINNYEI, József. *Magyar írók élete és munkái*. IX. kötet. Budapest, 1903, stĺp. 347–348 a i.

¹³ Originál testamentu s pečaťou sa nachádza vo Viedni v Haus-Hof und Staatsarchiv v konvolúte z 18. februára 1581 vo zv. Hung. 14 390. Kópiu uchováva Magyar Országos Levéltár v Budapešti pod signatúrou N. R. A. fasc. 1020.

¹⁴ IVÁNYI, Béla. *Mossóczy Zakariás és a Magyar Corpus juris keletkezése*. Budapest, 1926, s. 92–96.

¹⁵ KOMOROVÁ, Klára. Knižnica nitrianskeho biskupa Zachariáša Mošovského. In *Kvýchumu zámeckých, meštianských a cirkevných knihoven. Pour une étude des bibliothèques aristocratiques, bourgeoises et conventuelles. Opera Romanica 1*. Ed. Jitka RADIMSKÁ. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2000, s. 255–268; KOMOROVÁ, Klára. Vzácná knižnica turčianskeho rodáka. *Knižnica*, 2001, roč. 2, č. 2, s. 91–95; KOMOROVÁ, Klára. Zachariáš Mošovský – turčiansky rodák a jeho diár. *Kniha 1999–2000*. Martin: Slovenská národná knižnica, 2001, s. 235–256; KOMOROVÁ, Klára. Zachariáš Mošovský – nitriansky biskup zo 16. storočia a jeho knižnica. *Cirkevné pamiatky – pramene kultúry a vzdelanosti. Prednášky z odborného kolokvia*. Nitra: Biskupský úrad v Nitre. 2002, s. 133–145; KOMOROVÁ, Klára. *Knižnica Zachariáša Mošovského*. Martin: Slovenská národná knižnica, 2009, s. 13–15.

¹⁶ *Inventarium universarum rerum mobilium... Zachariae Mosshoci* – sa nachádza v MOL v Budapešti: *Urbaria et Conscriptioes*, fasc. 77, No. 17: *Inventarium rerum*.

¹⁷ KUZMÍK, Jozef. Renesančné supralibrosy na Slovensku. *Knižná kultúra na Slovensku v stredoveku a renesancii*. Martin: Matica slovenská, 1987, s. 204; JANKOVIČ 2004, s. 67–68.

uvedené – *pro se et amicis*. Mošovský svoje knihy nenadobúdal len kúpou, ale tiež ich dostával ako dar od priateľov. Tieto zápisky, ktoré si sám dôsledne zapisoval, sú dokladom, že udržiaval čulé styky s poprednými humanistami, vzdelancami a cirkevnými hodnosťami krajiny. Ako príklad môžeme uviesť dar Jána Sambuca. V Biblii v kódexe z 13. storočia sa nachádza rukopisný záznam *Maximae Rdo Dno. Dn. Zachariae Mossouio, Eppus Timinien: Caes. Mtti Consil [...] litera4 literatorũ rarũq3 Museo Patrono. In hoc Bibliorũ manu eleganti & Subtili opusculũ obssi. & gratiae ergo ddt. Cliens Joan. Sambuc9 Caes. Cons. Historic9 et Com. Palatin9 1575. 20 Martij*, čo dokladá, že kódex dostal darom od Jána Sambuca. Knižnica sa nezachovala v celistvosti, avšak existoval jej inventárny súpis a pri spracovaní tlačí 16. storočia zo základného fondu Slovenskej národnej knižnice¹⁸ sa vynorilo 66 tlačí s vlastnoručným posesorským zápisom Mošovského. To nám dalo podnet na ďalšiu heuristiku a vyhotovenie dôslednej rekonštrukcie. Náš výskum prebiehal vo viacerých domácich i zahraničných knižniciach a v rámci neho sa nám podarilo z pôvodnej Mošovského knižnice identifikovať 455 kníh s vlastnoručným posesorským zápisom majiteľa. Na základe týchto zápisov sme mohli doplniť viaceré chýbajúce údaje k jeho osobe – dokázať jeho pôvod, meno matky, brata i ďalšie genealogické súvislosti, miesta pôsobenia, vzostup po hierarchickom rebríčku, jeho styky s významnými osobnosťami kultúrneho, vedeckého i politického života – napr. s Pavlom Bornemisom, Nicasiom Ellebodiom (ktorý bol pravdepodobne jeho najbližším priateľom, čo dokazuje výmena kníh medzi týmito dvomi osobami), Žigmundom Gelous Tordom, s rodinou Hrabovskou, s Gregorom Lovčánim, s rodinou Révaiovcov a i. Metodický postup v rámci tohoto výskumu si vyžadoval v prvom rade základné údaje k osobe Mošovského, k existencii jeho knižnice a na záver to bol inventárny súpis knižnice. Nie vždy sa dalo presne identifikovať diela, ktoré sa pod zápisom skrývali, pretože v danom období, ktoré prichádzalo do úvahy, ohraničené rokom úmrtia Zachariáša Mošovského 1587, bola veľká frekvencia vydávania mnohých diel. Rekonštrukcia knižnice Zachariáša Mošovského si vyžadovala veľké znalosti autorskej, tlačiarenskej proveniencie, pretože zápisy kníh v pozostalostnom súpise, v inventári knižnice obsahovali len strohé údaje, často nesprávne uvedené mená autorov bez uvedenia impresorských údajov. Danou publikáciou sme však vyplnili medzeru v dejinách knižnej kultúry obdobia 16. storočia, podarila sa nám zrekonštruovať túto mimoriadne cennú humanistickú knižnicu, ktorá aj obsahovým zložením – nachádzali sa v nej diela takmer všetkých vedných oblastí a zastúpení sú autori od antiky cez kresťanský starovek až po humanistov 16. storočia, patrila ku skvostom humanistickej vzdelanosti v Uhorsku.

Životnými osudmi a knižnou zbierkou uhorského palatína Juraja Turza (1567–1616)¹⁹ sa zaoberali viacerí maďarskí i slovenskí odborníci a bolo publikovaných množstvo štúdií a monografií, ktoré osvetľujú jeho politické a kultúrne pôsobenie v krajine. Juraj Turzo bol príslušníkom vysokej šľachty Uhorska, zastával najskôr stoličné úrady a roku 1609 po smrti Štefana Ilešháziho bol menovaný za palatína. Mimo toho, že jeho hlavným pôsobením bola politická činnosť, je potrebné vyzdvihnúť účasť Juraja Turza na etablovaní evanjelickej cirkvi na Slovensku. Pod jeho vedením bola zvolaná v roku 1610 synoda do Žiliny, ktorej závery sa stali závažným dokumentom legalizácie evanjelickej cirkvi augsburského vyznania v hornouhorských stolicích. Turzo bol považovaný za laickú hlavu tejto cirkevnej organizácie v krajine. Jeho bytčiansky dvor spolu so školou, ktorú tu založil, sa stal centrom vzdelania, vedy a kultúry. Zhromaždil okolo seba popredných vzdelancov a literátov. Zároveň sa Turzo prejavoval tiež ako veľký mecén – podporoval na štúdiách, hlavne na nemeckých univerzitách, nadaných žiakov z Uhorska, ktorí mu vo svojich záverečných, promočných prácach dedikačnými veršami vyslovujú svoju vďaku. Z pohľadu dejín knižnej kultúry najväčší význam mala jeho knižnica uložená na Bytčianskom zámku. Hlavným prameňom pre poznanie knižnej zbierky Juraja Turza je zachovaný rukopisný katalóg dedikovaný synovi Imrichovi Turzovi (1598–1621) – *Index Geminus Bibliothecae, ab Illustrissimo Comite ac Domino, Domino Georgio Thurzo... comparatae, Pro unico eoque charissimo filio, Magdo Comite Emerico Thurzo...*²⁰ O existencii Turzovej knižnice podávajú doklady dobové pramene i neskoršie práce. Z roku 1611 sa zachoval rukopisný katalóg, ktorého hlavnú časť vypracoval Turzov košický tajomník Samuel Hamel a obsahuje cca 450 pozícií abecedne radených diel podľa autorov a podľa formátov kníh. Väčšina kníh Juraja Turza nesie posesorské znaky – je to hlavne supralibros *CG, CGT a CGT DBF (Comes Georgius Thurzo De Bethlen Falva)*,²¹ ktorý sa inovoval na základe nadobudnutých politických funkcií. Supralibros je často doplnený datovaním. K rekonštrukcii tejto vzácnej palatínskej osobnej knižnice pristúpila Helena Saktorová po spracovaní tlačí 16. storočia v Slovenskej národnej knižnici,²² kde bolo objavených deväť kníh s vyššie spomenutými supralibrosmi. Následná rekonštrukcia knižnice prebiehala v rôznych domácich i zahraničných knižniciach, pretože knihy sa dedičskými konaniami roztrúsili po bývalých uhorských šľachtických rodinách. V knižnici sa nachádzali diela rôznej proveniencie a autorského zázemia z takmer všetkých vedných odborov. Rekonštrukciou autorka poukázala na záujmy majiteľa zbierky a jeho vzťah ku knižnej kultúre v danom období.²³

¹⁸ SAKTOROVÁ, Helena et al. *Tlače 16. storočia vo fondoch Slovenskej národnej knižnice Matice slovenskej*. Martin: Matica slovenská, 1993.

¹⁹ *Slovenský biografický slovník (od roku 833 do roku 1990)*. VI. zväzok T–Ž. Martin: Matica slovenská, 1994, s. 150–151.

²⁰ SAKTOROVÁ, Helena. *Turzovské knižnice. (Osobné knižné zbierky a knihy dedikované členom rodu Turzovcov)*. Martin: Slovenská národná knižnica, 2009, s. 11.

²¹ JANKOVIČ 2004, s. 73–75.

²² SAKTOROVÁ, Helena et al., 1993.

²³ SAKTOROVÁ, Helena. Knižnica palatína Juraja Turzu. In *Kniha '81*. Martin: Matica slovenská, 1982, s. 73–82; SAKTOROVÁ, Helena. Knižnica palatína Juraja Turzu a rodová knižnica Ilešháziovcov. In *Modrá krv, tlačiarenská čerň. Šľachtické knižnice 1500–1700. Medzinárodná putovná výstava Zagreb, Bratislava, Martin, Budapest, Burg Forchtenstein jeseň 2005 – jeseň 2007*. Martin: Slovenská národná knižnica, 2005, s. 145–165.

Slovenská národná knižnica v rámci svojich výskumných projektov *Dejiny knižnej kultúry na Slovensku* sa podieľa na dielčej úlohe – *Generálny katalóg tlači 16. storočia zachovaných na území Slovenska*. Ako druhý zväzok tejto úlohy bol v roku 1997 publikovaný súpis z piaristických knižníc z územia Slovenska – *Tlače 16. storočia v piaristických knižniciach*.²⁴ V uvedenom knižničnom súbore sme objavili torzo súkromnej knižnice poľského humanistu a bibliofila Melchiora Krupeka (o. 1490–1583).²⁵ Melchior Krupka pochádzal z nemeckej šľachtickej rodiny, ktorá sa v 15. storočí usadila v Krakove. Rod Krupkovcov bol manželskými zväzkami, resp. obchodnými aktivitami prepojený s významnými šľachtickými humanistickými rodmi renesančného Krakova a Spiša – s Bonerovcami, Deciovcami, Turzovcami i Fuggerovcami. Bibliofilské aktivity Melchiora Krupeka sa rozvinuli pravdepodobne po štúdiách na krakovskej univerzite tiež tým, že bol majiteľom Mojkwic a Czajeczyc, ležiace v proszowskom okrese, ktoré boli v tom čase centrom renesančného hnutia v Poľsku. Do dejín knižnej kultúry sa zapísal najmä ako majiteľ pozoruhodnej knižnej zbierky. Jeho všetky knihy sú zviazané do hnedej kože s ornamentálnou a figurálnou slepotlačou a na zadnej doske nesú heraldický supralibros *Melchioris Crvpek Monvmentvm*,²⁶ ktorý je datovaný rokmi 1550–1553. Tematická výzdoba a umelecké prevedenie väzieb kníh je nápadne zhodná s knihami pochádzajúcich z knižnice poľského kráľa Žigmunda Augusta II., tiež popredných krakovských a poľských šľachticov a iných významných osôb. Vyhotovil ich pravdepodobne kníhviazač známy ako *Intriligator Zygmunta Augusta*. Je teda pravdepodobné, že knihy Melchiora Krupeka boli zviazané v dielni kráľovského kníhviazača. V podolínskom piaristickom fonde sa zachovalo 39 kníh z jeho knižnice a to nám dalo podnet na ďalší výskum. Jozef Kuzmík uvádza,²⁷ že z pôvodných kníh Krupeka, ktoré sa uchovávali v knižnici podolínskach piaristov, 25 diel v 27 zväzkoch počas vojnových udalostí v rokoch 1944–1945 sa dostali do Univerzitnej knižnice v Prahe a následne zatkotvili v Národnej knižnici v Prahe. Nakoľko sme doteraz neobjavili žiaden katalóg, resp. pozostalostný, testamentárny súpis Krupekovej knižnice, naša rekonštrukcia tejto pozoruhodnej zbierky prebiehala za pomoci pracovníkov knižníc v Čechách a Poľsku, kde bol predpoklad nájdenia

ostatných kníh. Výskum nám napomáhalo najmä posesorské značenie kníh, pretože ako sme už vyššie spomenuli, Melchior Krupka si dával zaviazať všetky knihy do jednotnej väzby a boli označované jeho supralibrosom.²⁸ Záverom našej výskumnej práce bola monografia,²⁹ za ktorej vydanie a pomoc pri heuristike vďačíme Jaroslave Kašparovej. Doteraz sa nám podarilo identifikovať 108 zväzkov kníh z knižnice Melchiora Krupeka, čo spolu predstavuje 119 bibliografických pozícií. Sú uložené v piaristickej knižnici v Nitre, v Národnej knižnici v Prahe, v Biblioteke Jagiellońskiej v Krakove a Biblioteke Narodowej vo Varšave.

Pri spracovávaní tlači 16. storočia zo základného fondu Slovenskej národnej knižnice v Martine sme objavili dve knihy,³⁰ ktoré sú opatrené tlačeným vlepým exlibrisom – *Liber Bibliothecae Bartphanae*. In *Insignia ciuitatis Bartphae...*, t.j. exlibrisom bardejovskej mestskej knižnice.³¹ Dejiny mestskej knižnice v Bardejove súvisia s farskou knižnicou chrámu sv. Egídia, ktorá vznikla pravdepodobne už v 14. storočí. Od polovice 16. storočia jej zväzky mali označenie *Liber civitatis Bartphae*, pri čom v poslednej tretine 16. storočia jej fond bol verejne prístupný. Exlibris mimo textovej časti predstavuje obraz v štvorcovom ráme s dvomi stojacimi divomuzmi držiacimi koruhvy a podopierajú štít s bardejovským mestským erbom vložený do vavrínového venca. Tento exlibris vznikol pravdepodobne v rokoch 1595–1596 v tlačiarskej oficíne Dávida Gutgesela v Bardejove, ktorý ho použil ako vinetu, alebo v úlohe signetu roku 1596 vo vydaní *Postily* Leonarda Stöckela.³² Uvedená mestská knižnica sa nezachovala na jednom mieste, je roztrúsená po viacerých fondoch inštitúcií najmä v zahraničí. Rekonštrukcia tejto vzácnej knižnice čaká svojich bádateľov, ktorá sa musí vykonávať na základe dôslednej heuristiky *de visu* vo fondoch domácich a najmä maďarských, resp. rumunských knižníc.

Medzi významné uhorské šľachtické rody patrili Révaiovci,³³ ktorí pôvodne pochádzali zo Sriemu, z hradu Réva. Po bitke pri Moháči, kedy prišli o svoje majetky, sa prisťahovali na územie Slovenska a sa usadili v Turci. Stali sa vlastníkami hradného panstva Sklabiňa a Blatnica. Okrem toho, že zastávali rôzne vysoké politické posty pri kráľovskom dvore i v župnej správe – boli dedičnými županmi Turčianskej stolice, patrili k popredným zástancom a me-

²⁴ SAKTOROVÁ, Helena – KOMOROVÁ, Klára – PETRENKOVÁ, Emília. *Tlače 16. storočia v piaristických knižniciach*. Martin: Matica slovenská, 1997.

²⁵ LEWICKA-KAMIŃSKA, Anna. Krupka Melchior. In *Polski słownik biograficzny*. Kraków, 1967, zv. 15, s. 414–415.

²⁶ JANKOVIČ 2004, s. 64 – 65.

²⁷ KUZMÍK 1987, s. 202.

²⁸ KOMOROVÁ, Klára. Knižnica humanistického zberateľa Melchiora Krupeka. In *Kniha '97-'98*. Martin: Matica slovenská, 2000, s. 182–193; KOMOROVÁ, Klára. Humanisticko-reformačná knižnica Melchiora Krupeka v kontexte poľských a slovenských dejín. In *Kultura książki ziem wschodniego i południowego pogranicza Polski (XVI – XX wiek)*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2004, s. 491–511.

²⁹ KOMOROVÁ, Klára. *Knižnica významného poľského šľachtica a bibliofila 16. storočia Melchiora Krupeka*. – *The Library of an Outsanding 16-th Century Polish Aristocrat and Bibliophil Melchior Krupka*. Praha: Národní knihovna České republiky, 2002.

³⁰ SAKTOROVÁ, Helena et al. 1993, č. z. 770, 882.

³¹ Celý tlačený exlibris spolu s textom je publikovaný v monografii: JANKOVIČ, Eubomír – KOMOROVÁ, Klára. *Klenoty knižnej kultúry a archívneho dokumentárneho dedičstva v zbierkach Slovenskej národnej knižnice v Martine*. *Treasures of the Book Culture and archival documentary heritage from the collections of the Slovak National Library in Martin*. Martin: Kozák-Press, 2010, s. 222.

³² SOLTÉSZ, Zoltánné. A XVI. Bártfai nyomtatványok könyvdíszei. *Magyar Könyvszemle*, 1956, roč. 72, č. 3, s. 230–244; SOLTÉSZ, Zoltánné. *A magyarországi könyvdíszítés a 16. században*. Budapest: Akadémiai kiadó, 1961, s. 108; ZÁVADOVÁ, Katarína. Knižná grafika 16. storočia na Slovensku. In *Kniha '74. Zborník pre problémy a dejiny knižnej kultúry na Slovensku*. Martin: Matica slovenská, 1975, s. 61. JANKOVIČ 2004, s. 61–63.

³³ *Slovenský biografický slovník (od roku 833 do roku 1990). V. zväzok. R – Š*. Martin: Matica slovenská, 1992, s. 73–78; NAGY, Iván. *Magyarországi családdai címerekkel és nemzékrendi táblákkal*. Pest: Ráth Mór, 1865, 5. zv., s. 690–721; KOMOROVÁ, Klára. Z genealógie najstarších Révaiovcov v Turci. In *Biografické štúdie* 32. Martin: Slovenská národná knižnica – Národný biografický ústav, 2007, s. 187–193.

cénom kultúry a vzdelania.³⁴ Z pohľadu dejín knižnej kultúry je najvýznamnejší fakt, že už pravdepodobne v 16. a 17. storočí vlastnili rozsiahlejšiu súkromnú knižnicu uloženú na Sklabinskom hrade.³⁵ Je síce pravde, že o existencii tejto knižnice zo 16. storočia nemáme priame archívne dokumenty, avšak v archíve Hodnoverného miesta Turčianskeho konventu sa nachádza dokument z 10. októbra 1651,³⁶ v ktorom panovník Ferdinand III. prikázal vykonať súpis kníh súkromnej knižnice Františka V. Révaia (?–1657). Príkaz podľa tohto mandátu sa mal vykonať na žiadosť synov Františka Révaia z obavy straty kníh z knižnice. Kompletný text dokumentu publikoval Dénes Mednyánszky na stránkach časopisu *Magyar Könyvszemle*.³⁷ Tento zoznam bol vyhotovený 21. októbra 1651 a obsahuje 313 pozícií, pri čom knižnica obsahovala 321 kníh, pretože viaczväzkové diela boli zaznamenané pod jedným číslom.³⁸ Knižnica sa budovala pravdepodobne po celé generácie, nebolo to úsilie len Františka Révaia, čo dokladá pomerne veľká duplicita titulov zapísaných v zozname. V knižnici sa nachádzalo vyše 100 diel s náboženskou tematikou – rôzne vydania Biblie, liturgické knihy, diela cirkevných otcov, katechizmy a pod. Knihy laického obsahu predstavovali diela právnické, geografické, historické, politické, tiež bola zastúpená antická spisba, prírodné vedy, medicína, filozofia, pedagogika atď. Mnohé z týchto kníh mohli patriť aj najvýznamnejšiemu predstaviteľovi rodu Petrovi Révaiovi (1568–1622),³⁹ historikovi, literátovi a mu mohli slúžiť pri tvorbe jeho diel. Pristúpiť k rekonštrukcii súkromnej knižnice Révaiovcov je pomerne obtiažne, pretože fond sa nezachoval komplexne na jednom mieste. V rámci rekonštrukcie bude potrebné skúmať rukopisné i vpleené exlibrisy na knihách, ktoré sú roztrúsené po viacerých fondoch na Slovensku a v Maďarsku. Počas našich výskumov sme natrafili na knihy Révaiovcov v Slovenskej národnej knižnici v Martine⁴⁰ a tiež vo fonde Széchényiho knižnice a Univerzitnej knižnice v Budapešti. Rekonštruovať samotnú knižnicu spomínaného Františka V. Révaia na základe spísaného zoznamu si vyžaduje hlboké vedomosti z viacerých vedných odborov, najmä autorské, názvové a tlačiarenské pozadie, pretože záznamy uvádzané v zozname sú veľmi strohé, často neobsahujú ani meno autora, názvy diel sú skrácované a sú bez impresorských údajov.

Na základe vyššie spomenutých skutočností, výskumných smerovaní je nutné konštatovať, že rekonštrukcie starších knižničných zbierok patria k základným výskumným projektom v rámci dejín knižnej kultúry a ich výsledný efekt prináša vždy nový pohľad na ich skladbu, význam

pôsobenia zbierok a sú významným dokladom našich starších kultúrnych dejín.

Zoznam použitej a citovanej literatúry:

- BABINGER, Franz. *Hans Derschwam's Tagebuch einer Reise nach Konstantinopel und Kleinasien (1553/55)*. München – Leipzig, 1923.
- BERLÁSZ, Jenő. Derschwam János könyvtára. A hazai humanizmus történetéhez. *Magyar Könyvszemle*, 1963, roč. 79, č. 4, s. 301–316; 1964, roč. 80, č. 1, s. 1–32.
- BORSA, Gedeon – WALSH, James E. Eine gedruckte Selbstbibliographie von Johannes Sambucus. *Magyar Könyvszemle*, 1965, roč. 81, č. 2, s. 128–133.
- ENGEL, Johann Christian von. *Geschichte des Ungarischen Reichs. I. Theil*. Halle, 1797. (Allgemeine Welthistorie 49. Theil.)
- FAUST, Ovidius. Prvý muzeológ a zberateľ starožitností na Slovensku. Život a dielo Jána Derschwamma z Hradicína. *Sborník krajského múzea v Trnave*, 1955, roč. 1, č. 1, s. 27–35.
- FEDERMAYER, Frederik, KUŠNÍROVÁ, Ingrid. Súpis kníh z knižnice turčianskeho župana Františka Révaia z roku 1651. In *Kniha '97–'98. Zborník o problémoch a dejinách knižnej kultúry*. Martin: Matica slovenská, 2000, s. 333–342.
- FERENCZY, Jakab – DANIELIK, József. *Magyar irók*. Pest, 1858.
- GULYÁS, Pál. *A Zsámboky-Könyvtár katalógusa (1587)*. Szeged: Scriptorum KFT, 1992.
- IVÁNYI, Béla. *Mossóczy Zakariás és a Magyar Corpus juris keletkezése*. Budapest, 1926.
- JANKOVIČ, Ľubomír. *Exlibris a supralibros na Slovensku v 16.–19. storočí*. Martin: Matica slovenská 2004.
- JANKOVIČ, Ľubomír – KOMOROVÁ, Klára. *Klenoty knižnej kultúry a archívneho dokumentárneho dedičstva v zbierkach Slovenskej národnej knižnice v Martine. Treasures of the Book Culture and archival documentary heritage from the collections of the Slovak National Library in Martin*. Martin: Kozák-Press, 2010.
- KOMOROVÁ, Klára. Knižnica nitrianskeho biskupa Zachariáša Mošovského. In *K výskumu zámeckých, meštánskych a cirkevných knihoven. Pour une étude des bibliothèques aristocratiques, bourgeoises et conventuelles. Opera Romanica I*. Ed. Jitka RADIMSKÁ. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2000, s. 255–268.
- KOMOROVÁ, Klára. *Knižnica významného poľského šľachtica a bibliofila 16. storočia Melchiora Krupeka. –*

³⁴ KOMOROVÁ, Klára. Literárny mecenát Révaiovcov v 16. a 17. storočí. In *Rod Révai v slovenských dejinách*. Martin: Slovenská národná knižnica, 2009, s. 263–268.

³⁵ KOMOROVÁ, Klára. Rodinná knižnica Révaiovcov na Sklabinskom hrade. In *Modrá krv, tlačiarenská čerň. Šľachtické knižnice 1500–1700. Medzinárodná putovná výstava Zagreb, Bratislava, Martin, Budapest, Burg Forchtenstein jeseň 2005–jeseň 2007*. Martin: Slovenská národná knižnica, 2005, s. 166–181.

³⁶ Slovenský národný archív, Hodnoverné miesto Turčiansky konvent, Autentický protokol H (1651–1652).

³⁷ MEDNYÁNSZKY, Dénes. Révai Ferencz Szklabinai könyvtára 1651-ben. *Magyar Könyvszemle*, 1881, roč. 6, č. 6, s. 336–345.

³⁸ FEDERMAYER, Frederik, KUŠNÍROVÁ, Ingrid. Súpis kníh z knižnice turčianskeho župana Františka Révaia z roku 1651. In *Kniha '97–'98. Zborník o problémoch a dejinách knižnej kultúry*. Martin: Matica slovenská, 2000, s. 333–342.

³⁹ KOMOROVÁ, Klára. Pohrebná reč nad Petrom Révaiovi. In *Vita morsue et librorum historia. Opera Romanica 9*. Ed. Jitka RADIMSKÁ. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2006, s. 183–192; KOMOROVÁ, Klára. Oratio funebris Petra Révaia. In *Rod Révai v slovenských dejinách*. Martin: Slovenská národná knižnica, 2009, s. 257–262.

⁴⁰ Tlač 16. storočia s révaiovským exlibrisom registruje napr. I. zväzok Generálneho katalógu tlačí 16. storočia zachovaných na území Slovenska – SAKTOROVÁ, Helena et al. 1993, č. z. 135, 166, 412, 430, 480, 542, 793, 809, 961, 1048, 1128, 1287, 1331, 1388, 1483, 1603, 1723, 1984.

- The Library of an Outsanding 16th Century Polish Aristocrat and Bibliophil Melchior Krupek*. Praha: Národní knihovna České republiky, 2002.
- KOMOROVÁ, Klára. *Knižnica Zachariáša Mošovského*. Martin: Slovenská národná knižnica, 2009.
- KOMOROVÁ, Klára. Oratio funebris Petra Révaia. In *Rod Révai v slovenských dejinách*. Martin: Slovenská národná knižnica, 2009, s. 257–262.
- KOMOROVÁ, Klára. Pohrebná reč nad Petrom Révaiom. In *Vita morsque et librorum historia. Opera Romanica 9*. Ed. Jitka RADIMSKÁ. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2006, s. 183–192.
- KOMOROVÁ, Klára. Rodinná knižnica Révaiovcov na Sklabinskom hrade. In *Modrá krv, tlačiarenská čerň. Šľachtické knižnice 1500–1700. Medzinárodná putovná výstava Zagreb, Bratislava, Martin, Budapest, Burg Forchtenstein jeseň 2005 – jeseň 2007*. Martin: Slovenská národná knižnica, 2005, s. 166–181.
- KOMOROVÁ, Klára. Vzácná knižnica turčianskeho rodáka. *Knižnica*, 2001, roč. 2, č. 2, s. 91–95.
- KOMOROVÁ, Klára. Z genealógie najstarších Révaiovcov v Turci. In *Biografické štúdie 32*. Martin: Slovenská národná knižnica – Národný biografický ústav, 2007, s. 187–193.
- KOMOROVÁ, Klára. Zachariáš Mošovský – nitriansky biskup zo 16. storočia a jeho knižnica. In *Cirkevné pamiatky – pramene kultúry a vzdelanosti. Prednášky z odborného kolokvia*. Nitra: Biskupský úrad v Nitre, 2002, s. 133–145.
- KOMOROVÁ, Klára. Zachariáš Mošovský – turčiansky rodák a jeho diár. *Kniha 1999–2000*. Martin: Slovenská národná knižnica, 2001, s. 235–256.
- KÜHNDEL, Ján. Ján Derschvam, vzdelaný faktor Fuggerovcov na Slovensku. *Historické štúdie*, 1955, roč. 1, s. 168–187.
- KUZMÍK, Jozef. Renesančné supralibrosy na Slovensku. In *Knižná kultúra na Slovensku v stredoveku a renesancii*. Martin: Matica slovenská, 1987, s. 204.
- KUZMÍK, Jozef. Zoznamy a katalógy knižných zbierok a počiatky bibliografie na Slovensku. In *Knižná kultúra na Slovensku v stredoveku a renesancii*. Martin: Matica slovenská, 1987, s. 209–210.
- LEWICKA-KAMIŃSKA, Anna. Krupka Melchior. In *Polski słownik biograficzny*. Kraków, 1967, zv. 15, s. 414–415.
- MEDNYÁNSZKY, Dénes. Révai Ferencz Szklabinai könyvtára 1651-ben. *Magyar Könyvszemle*, 1881, roč. 6, č. 6, s. 336–345.
- MOSEL, Ignaz Franz. *Geschichte der Kaiserl. Königl. Hof Bibliothek zu Wien*. Wien, 1835.
- NAGY, Iván. *Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal*. Pest: Ráth Mór, 1865, zv.5, s. 690–721.
- SAKTOROVÁ, Helena. Knižnica palatína Juraja Turzu. In *Kniha `81*. Martin: Matica slovenská, 1982, s. 73–82.
- SAKTOROVÁ, Helena. Knižnica palatína Juraja Turzu a rodová knižnica Ilešháziovcov. In *Modrá krv, tlačiarenská čerň. Šľachtické knižnice 1500–1700. Medzinárodná putovná výstava Zagreb, Bratislava, Martin, Budapest, Burg Forchtenstein jeseň 2005 – jeseň 2007*. Martin: Slovenská národná knižnica, 2005, s. 145–165.
- SAKTOROVÁ, Helena. *Turzovské knižnice. (Osobné knižné zbierky a knihy dedikované členom rodu Turzovcov)*. Martin: Slovenská národná knižnica, 2009.
- SAKTOROVÁ, Helena et al. *Tlače 16. storočia vo fondoch Slovenskej národnej knižnice Matice slovenskej*. Martin: Matica slovenská, 1993.
- SAKTOROVÁ, Helena – KOMOROVÁ, Klára – PETRENKOVÁ, Emília. *Tlače 16. storočia v piaristických knižniciach*. Martin: Matica slovenská, 1997.
- Slovenský biografický slovník (od roku 833 do roku 1990)*. Martin: Matica slovenská, 1986.
- Slovenský biografický slovník (od roku 833 do roku 1990)*. IV. zväzok M – Q. Martin: Matica slovenská, 1990.
- Slovenský biografický slovník (od roku 833 do roku 1990)*. V. zväzok R – Š. Martin: Matica slovenská, 1992.
- Slovenský biografický slovník (od roku 833 do roku 1990)*. VI. zväzok T – Ž. Martin: Matica slovenská, 1994.
- SOLTÉSZ, Zoltánné. *A magyarországi könyvdíszítés a 16. században*. Budapest Akadémiai kiadó, 1961.
- SOLTÉSZ, Zoltánné. A XVI. Bártfai nyomtatványok könyvdíszői. *Magyar Könyvszemle*, 1956, roč. 72, č. 3, s. 230–244.
- SZINNYEI, József. *Magyar írók élete és munkái*. IX. kötet. Budapest, 1903, stĺp. 347–348.
- VANTÚCH, Anton. *Ján Sambucus. Život a dielo renesančného učenca*. Bratislava : Veda, 1975.
- VLACHOVIČ, Jozef. Ján Derschvam 1494–1567. (Z Dejín humanizmu na Slovensku). *Vlastivedný časopis*, 1976, roč. 25, č. 2, s. 80–84.
- ZÁVADOVÁ, Katarína. Knižná grafika 16. storočia na Slovensku. In *Kniha `74. Zborník pre problémy a dejiny knižnej kultúry na Slovensku*. Martin: Matica slovenská, 1975, s. 54–65.